

PREZBITERAT U SVJETLU RANOKRŠĆANSKE TRADICIJE I II. VATIKANSKOG SABORA

Antun Škvorčević

UVOD

Nauka o prezbiterratu II. vaticanskog sabora, izložena poglavito u „Lumen gentium” 28 i u „Presbyterorum ordinis”, odudara od pretkoneilske teologije, koja se uglavnom temelji na tridentskoj definiciji svećeništva. Jasno je da Tridentni sabor nije imao namjeru iznijeti cjelovitu nauku o svećeništvu, nego dati odgovor na ona pitanja u kojima se nauka reformatora nije slagala s katoličkom tradicijom. Stoga osam kanona koji govore o svećeništvu nije drugo nego katolička reakcija na protestantsko poimanje svećeništva, svedenog na propovijedanje Riječi. Trident, ne spominjući službu evangelizacije i propovijedanja, u čemu se zacijelo slagao s reformatorima, definira svećenika kao kulturnog čovjeka, koji u svom ređenju dobiva vlast posvećivanja, prinošenja i dijeljenja tijela i krvi Kristove te odrješivanja od grijeha.¹

Ne upotpunjujući ovu definiciju svećeništva s onim u čemu je Trident bio jedinstven s reformatorima, posttridentska (osobito školska) teologija usredotočit će funkciju svećenika na euharistiju i kult. Budući da II. vaticanski sabor nije reakcija na bilo kakvo zastranjenje ili zabludu, donosi cjelovitije funkciju prezbitera,

slijedeći teologiju ranokršćanske tradicije, sačuvane poglavito u posvetnim molitvama redovnika prezbitera. Njezine osnovne elemente nalazimo već u „Apostolskoj tradiciji” Hipolita Rimskog.² No, od „Veronskog sakramentara”³

¹ „Hoc autem ab eodem Domino Salvatore nostro institutum esse, atque Apostolis eorumque successoribus in sacerdotio potestatem traditam consecrandi, offerendi et ministrandi corpus et sanguinem eius, nec non et peccata dimittendi et retinendi...” DS 1764.

² Usp. BOTTE, B. (ed.), *La Tradition Apostolique de Saint Hippolyte. Essai de reconstitution*, (LQF 39), Münster W. 1963³. „Apostolska tradicija” je spis Hipolita Rimskog s početka 3. stoljeća, koji sadrži liturgijske i kanonske materijale važne za povijest liturgije i strukturu Crkve. Kako se Hipolit opire uvođenju bilo kakvih novosti u Crkvu, ono što donosi u svom spisu, svjedočanstvo je starije od 3. stoljeća.

³ Usp. MOHLBERG, C.L. (ed.), *Sacramentarium Veronense*, (RED, series maior. Fontes I), Herder, Roma 1966². „Veronski sakramentar” je kompilacija liturgijskih formulara, sastavljena najvjerojatnije u VI. stoljeću. Formulari, međutim, potječu iz IV. i V. stoljeća. Autori su im razni, među njima papa Leon (440–461), Gelazije I (492–496), Vigilije (527–555). Sigurno su rimskog podrijetla. Kako je kompilacija pronađena u veronskoj kapitularnoj biblioteci 1713. godine, nazvana je veronskom. Usp. NOCENT, A., *Storia dei libri liturgici*, u: *Anamnesis 2, La Liturgia. Panorama storico generale*, Marietti, Torino 1978, 148–149.

ona je gotovo nepromijenjena upotrebljavana od VI. stoljeća, kroz srednji vijek, tridentsko i potridentsko doba te se nalazi i u današnjem obnovljenom redu ređenja. Dok je zbog različitih socio-kulturalnih uvjetovanosti lik prezbitera poprimio nove naglaske te je kao takav bio razrađivan i u teologiji, u liturgiji (u konsekracijskoj molitvi) kontinuirano su se sačuvale osnove prekršćanskog poimanja prezbiterala. Stoga se s pravom može reći da su jedan od važnijih teoloških izvora za dogmatski studij prezbiterala upravo konsekracijske molitve.⁴ Naime, princip „lex credendi statuat lex supplicandi”⁵ vrijedi ponajprije za liturgijsku euhologiju pa nju zato valja smatrati jednim od teoloških izvora (*locus theologicus*).⁶

Onima koji su završili svoj teološki studij u pretkoncilsko vrijeme, nauka II. vatikanskog sabora o prezbiteralu može izgledati kao novost koja nema svoga temelja u tradiciji. Namjera nam je ovim prilogom barem djelomično osvijetliti činjenicu da se II. vatikanski sabor svojom naukom o prezbiteralu vratio izvornoj tradiciji, starijoj od tridentske. Ponajprije ćemo podsjetiti na neke novozavjetne elemente, važne za razumijevanje razvoja crkvenih službi u kasnoapostolsko i ranokršćansko doba. Zatim na temelju najstarije zapisane konsekracijske molitve iz Hipolitove „Apostolske tradicije” i najduže upotrebljavane molitve (15 stoljeće) iz „Veronskog sakramentara”, slijediti osnove teologije prezbiterala prvih stoljeća, da bismo na koncu tu istu teologiju sučelili s naukom II. vatikanskog sabora.

1. OSNOVNI NOVOZAVJETNI PODACI O CRKVENIM SLUŽBAMA⁷

Valja odmah reći da Novi zavjet ne donosi gotove definirane modele službi u Crkvi, nego uzet u cjelini pruža elemente koji su temelj strukturiranja Crkve u postapostolsko doba.⁸

Isus nastupa pred narodom s „dužnošću”, „vlašću” i „poslanjem” od Oca naviještati Radostnu vijest o kraljevstvu Božjem (Lk 2,49; 4,43; 13,33; 19,5; 22,37; 24,4; Mk 1,22.27; 1,38, itd.). Ustanovljuje *Dvanaesticu* (Mt 10,1–4; Mk 3,13–19; Lk 6,12–16) koji ponajprije imaju službu jednostavno biti Dvana-

estorica i na taj način biti klica i početak novoga naroda Božjega.⁹ Zbor Dvanaesticorice je stalan, na Judino mjesto izabran je Matija (Dj 1,26) te on predstavlja sveukupnost novoga naroda Božjega. Dvanaestorica su prozvani također *apostolima*¹⁰, tj. poslanima¹¹. Njima su pridružena *sedamdesetorica* učenika (Lk 10,1–12). Za razliku od Dvanaesticorice, poslanih

⁴ Usp. JOUNEL, P., *Le ordinazioni*, u: MARTI-MORT, G. (ed.), *La Chiesa in preghiera. Introduzione alla Liturgia*, Desclée Ci., Roma–Parigi–Tournai–New York 1963, 529.

⁵ Princip formuliran u borbi protiv pelagijanaca, uveo ga Dionizije Maii oko 500. svojim „*Decretalia Collectio*”. Usp. DS 246.

⁶ Usp. STENZEL, A., *La liturgia come luogo teologico*, u: FEINER, J.–LOHRER, M. (a cura), *Mysterium Salutis*, vol. 2, Queriniana, Brescia 1968, 145–165; PISTOIA, A., *Note sulla teologia del nuovo rito delle ordinazioni*, u: *De Ordinatione Diaconi, Presbyteri et Episcopi. Commento al nuovo rito delle Ordinanze*, Ediz. Liturgiche, Roma 1969, 88.

⁷ Podrobnije o službama u Novom zavjetu, usp. članak od A. Rebića u ovom istom broju Kateheze.

⁸ Za osnovnu informaciju o službama u Novom zavjetu usp. AA. VV., *Le ministères et les ministères selon le Nouveau Testament. Dossier exégétique et réflexion théologique*, Paris 1974; McKENZIE, J., *Amtsstrukturen im Neuen Testament*, u: *Concilium* 8 (1972) 239–245; SCHELKLE, K. H., *Dienste und Diener in den Kirchen der neutestamentlichen Zeit*, u: *CONCILIUM* 5 (1969) 158–164; DEPUY, B.D., *Teologia dei ministeri ecclesiastici*, u: *Mysterium Salutis* 8, 610–626; SCHNACKENBURG, R., *La Chiesa nel Nuovo Testamento. Realtà, interpretazione teologica, essenza e mistero*, Morcelliana, Brescia 1975⁴, 25–40; SCHILLEBEECKX, E., *Il ministero nella Chiesa. Servizio di presidenza nella comunità di Gesù Cristo*, Queriniana, Brescia 1981, 13–55; na hrvatskom REBIĆ, A., *Pojam i služba svećenika u Svetom Pismu Staroga i Novoga Zavjeta*, u: *Bogoslovska smotra* 41 (1974) 23–43.

⁹ U Dekretu o misijskoj djelatnosti Crkve „*Ad gentes*” 5, II. vatikanski sabor vidi u Dvanaesticorici „klicu novog Izraela ujedno i ishodište svete hijerarhije”.

¹⁰ Najstarija Markova tradicija ne naziva Dvanaesticoricu apostolima, nego tvrdi da ih je Isus pozvao kako bi ih poslao (Mk 3,14; 6,7). Mt 10,2 uz Dvanaesticoricu dodaje i naslov apostoli. Samo Lk 6,13 kaže da je Isus nazvao Dvanaesticoricu apostolima. Lukina dosljednost je očita i u Djelima, gdje su Dvanaesticorica uvijek zvana apostolima. Detaljnije usp. SCHELKLE, K. H., *Teologia del Nuovo Testamento IV. Ecclesiologia–Escatologia*, Ed. Dehoniane, Bologna 1980, 64–70; CONGAR, Y., *La Chiesa è apostolica*, u: *Mysterium Salutis* 7, 639–642.

¹¹ „Kao što je mene poslao Otac tako i ja šaljem vas” (Iv 20,21; 17,18).

dvanaestorim plemenima Izraelovim, ovi su poslani k poganima (usp. Post 10).¹² Šaljući ih, Isus se poistovjećuje s njima¹³, čini ih dionicima svoje vlasti¹⁴; moći i prerogativa koje proizlaze iz njegova mesijanskog poslanja (usp. Mk 3,15; 6,7.11.17; Lk 10,19)¹⁵, daje im vlast vezati i razvezivati, daje im svoga Duha da mogu izvršiti djelo za koje ih šalje (Dj 2,1–12).

Posebnost položaja Dvanaestorice apostola, koju im je odredio povijesni Isus, ima svoje značenje za njihovo mjesto i ulogu u prvotnoj kršćanskoj zajednici. Oni djeluju službeno kao odgovorni za propovijedanje i za konkretni život zajednice, svjesni autoriteta potrebnog za vršenje službe koja im je povjerena od Krista. Premda Pavao nije poslan (= apostol) od povijesnog Krista, nego je primio poslanje od Uskrsloga, smatra da mora biti povezan s ostalim apostolima, ići u Jeruzalem da bi susreo Kefu (Gal 1,18), biti prisutan u Antiohiji sa svim apostolima i zajednicom na rješavanju pitanja važnih za život zajednice (Dj 15).

U zboru Dvanaestorice razlikuju se Šimun, Jakov i Ivan (Mt 17,1; Mk 9,2; Lk 9,28), koje Pavao naziva stupovima prvotne zajednice (Gal 2,9). Unutar ove grupe posebno mjesto i ulogu ima Petar (usp. Dj 1,15; 2,14; 5,1–11, itd.). Pavao podsjeća da je Petar prvi svjedok uskrsnuća (1 Kor 15,5), važno mu je poći u Jeruzalem susresti ga (Gal 1,18). Na apostolskim skupovima Petar ima glavnu ulogu (usp. Dj 15). Ta posebnost Petrova položaja, stavljena u vezu s dodjeljivanjem primata Petru (Mt 16,18; Lk 22,31; Iv 21,15–17), ima svoje značenje za kasniju strukturu Crkve.¹⁶

Čini se da apostoli nisu bili na čelu pojedinih zajednica (barem ne svi – Jakov je na čelu jeruzalemske zajednice), nego postavljaju druge za *upravitelje*, dok se oni posvećuju *naviještanju* Evandelja kao putujući propovjednici. Njihovo poslanje nije ograničeno na njihovu osobu te oni traže suradnike i šalju nasljednike.¹⁷ Da bi se mogli potpuno posvetiti propovijedanju, apostoli postavljaju „sedmoricu” da „služe kod stolova” (Dj 6,1–6), tj. da vrše *karitativnu službu*. Ove susrećemo kasnije i kao propovjednike (Dj 8,5). Pavlove zajednice obilovat će različitim karizmatičkim darovima i službama koje on kao apostol prosuđuje,

sudi i koordinira na izgradnju zajednice.¹⁸

U kasnoapostolskim spisima apostoli su garantirali vjere i autentične nauke (usp. 1 Tim 1,11;

12 O značenju naziva „Dvanaestorica”, „apostol” i „sedamdesetorica” usp. DEPUY, B. D., *Teologia dei ministeri ecclesiastici*, u: *Mysterium Salutis* 8, 611–618; za „Dvanaestorica” i „apostoli” usp. također SCHELKLE, K. H., *Teologia del Nuovo Testamento* IV, 64–70.

13 „Tko vas sluša, mene sluša; tko vas prezire, mene prezire. A tko mene prezire, prezire onoga koji mene posla” (Lk 10,16; usp. Mt 16,40; Iv 13,20).

14 O vlasti (exousia) koju Isus daje apostolima usp. McKENZIE, J., *Das Neue Testament*, u: *Concilium* 12 (1976) 410–414. Vršenje apostolske vlasti i autoriteta razlikuje se od onoga kod pismoznanaca. Ova vlast je služenje (diakonia) u ljubavi. „I tko hoće da među vama bude prvi, neka bude svima sluga.” (Mk 10,44). Usp. LOHRER, M., *La gerarchia al servizio del popolo cristiano*, u: BARAUNA, G. (ed.), *La costituzione gerarchica della Chiesa*, Vallecchi, Firenze 1968, 5–18.

15 Congar primjećuje da prerogative kraljevstva kojega Isus propovijeda, postaju također prerogative apostola i učenika: istjerivanje davla, karakteristika kraljevstva (Mt 12,28; Lk 11,20) također je moć učenika (Mt 10,7; Mk 6,7). Otpuštati grijehe, karakteristika kraljevstva (Mt 9,1; Lk 7,48), ujedno je vlast koju imaju učenici (Iv 20,22). Sud, karakteristika kraljevstva (Mt 13,36.43), također je vlast učenika (Lk 22,29–30). Ozdravljanje (polaganje ruku), karakteristika kraljevstva (Mt 4,23–25; Mk 1,39; Lk 4,15–44), moć je koju posjeduju učenici (Mt 10,1). Usp. CONGAR, Y., *Un popolo messianico. La chiesa, sacramento di salvezza. La salvezza e la liberazione*, Queriniana, Brescia 1976, 134, bilj. 72; usp. IDEM, *Ministero e comunione ecclesiale*, Dehoniane, Bologna 1973, 38, bilj. 15.

16 Usp. SCHNACKENBURG, R., *La Chiesa nel Nuovo Testamento*, 38–39; VISCHER, L., *Pietro e il vescovo di Roma. I loro rispettivi servizi nella chiesa*, u: STIRNIMANN, N.–VISCHER, L., *Papato e servizio petrino*, Ed. Paoline, Alba 1976, 45.

17 Hebrejski glagol „šaliah” – poslati, uputiti sadrži identitet poslanja i autoriteta onoga tko šalje i onoga koji je poslan. Usp. CONGAR, Y., *La Chiesa e apostolica*, u: *Mysterium Salutis* 7, 673.

18 Ne može se govoriti o suprotstavljenosti između karizme i ministerija u Pavlovim poslanicama, jer je npr. služba predsjedanja i upravljanja također karizma (usp. Rim 12,7; 1 Kor 12,28) koju dijeli Duh (1 Kor 12,4–11). Vršenje predstojničke službe u solunskoj zajednici jest trud koji po Pavlu treba biti priznat i cijenjen (Sol 5,12). II. vatikanski sabor naglašava s jedne strane aktualno djelovanje Duha u Crkvi i pneumatološki karakter službi, dok s druge strane veže Crkvu za djelo povijesnog Krista, koji ustanovljuje Dvanaesticu i službu njihova nasljedstva. Ovi su vidljiv, „institucionalni” izraz Kristove vjernosti svojim obećanjima da će snagom svoga Duha ostati prisutan u Crkvi sve do konca svijeta i garancija

Jd 17,2; 1 Ptr 3,2) te prenose svoju odgovornost za Riječ i za vjeru na svoje nasljednike. Kako bi „sačuvali“ zajednicu u Evanđelju primljenu od Krista¹⁹, oni polaganjem ruku (2 Tim 1,6; 1 Tim 4,14; 5,22) uspostavljaju nasljednike²⁰, da ovi kao depozit vjerno prenesu dalje svojim nasljednicima apostolsku nauku koju su primili (1 Tim 4,12–16; 6,20; 2 Tim 1,13–14; 2,15; 3,14–4,5), te da ustanovljuju upravitelje (prezbitere) pojedinih zajednica (Tit 1,5). Čini se da su nasljednici apostola ujedno bili i upravitelji pojedinih zajednica. Judeokršćanska tradicija govori o prezbiterima (starcima) na čelu zajednice, dok helenistička spominje đakone i episkope.²¹

Prvokršćanska se zajednica dakle pojavljuje u Novom zavjetu s različitim službama, a može se reći da su osnovne ove tri: služba *Riječi*, služba *upravljanja* te služba *karitasa*.²² Sve one gravitiraju oko (apostolske) službe *Riječi*²³, te su upravitelji pojedinih zajednica i službenici karitasa pokatkad u isto vrijeme i propovjednici (usp. Filip u Dj 8,5). Premda u Novom zavjetu ne nalazimo izričitu potvrdu veze između crkvene službe i predsjedanja euharistiji (možda u Dj 13,1–2), ipak se čini da euharistija ima uvijek određenog predsjedatelja. U korintskim zajednicama, koje se skupljaju u pojedinim kućama (ecclesia domestica), kućedomaćin je voditelj zajednice i predsjedatelj euharistije.²⁴ Iz različitih judeokršćanskih i helenističkih naziva službi u Novom zavjetu, koncem I. ili u II. stoljeću, iskristalizirat će se stalni trostruki oblik službi: episkopat-prezbiterat-đakonat.²⁵

Ako treba reći što je na temelju Novoga zavjeta neophodno da bi Crkva mogla izvršiti svoje poslanje, valja istaći da bez službe apostolskog nasljeđa (tj. bez biskupskog zbora s Petrovim nasljednikom na čelu) ne bi mogla odgovoriti svome poslanju.²⁶ Katolička tradicija drži da je biskupski zbor nasljednik apostolskog zbora te ima za svoju glavu biskupa

su identiteta Crkve s njezinim početkom. Usp. UR, 2; LG, 13. Institucija i službe u Crkvi ne mogu se definirati bez Krista i njegova Duha: institucija je na službu Duha Kristova, on je oživljava na rast Tijela Kristova. Usp. LG, 8. Krist ustanovljuje (instituire) Crkvu i službe a Duh ih ostvaruje (constituire). Usp. CONGAR

Y., Implicazioni cristologiche e pneumatologiche dell'ecclesiologia del Vaticano II, u: ALBERIGO, G. (a cura), L'ecclesiologia del Vaticano II: dinamismi e prospettive. Dehoniane. Bologna 1981, 97–110; osobito 100–104.

¹⁹ „Sačuvali“ ne znači držati stvari statične i sterilne kakve jesu, nego je riječ o dinamizmu „čuvati i vršiti“. Usp. Mt 28,20; Iv 8,51; 12,47; 14,21–24; 15,10; 1 Iv 2,4. Usp. CONGAR, Y., La Chiesa è apostolica, u: *Mysterium Salutis* 7, 678.

²⁰ Npr. Timotej je postavljen za biskupa Efeza (1 Tim 1,3) a Tito na Kreti (Tit 1,5).

²¹ U Novom zavjetu službe nisu ni terminološki ni sadržajno jednozračne. U Fil 1,1 Pavao spominje episkope i đakone, prešućujući prezbitere. Međutim, kad pozdravlja prezbitere u Efezu (Dj 20,17), on ih naziva također i episkopima (Dj 20,28), te proizlazi da bi prezbiteri i episkopi bili identični. Usp. GALOT, J., Teologia del sacerdozio, Libreria Editr. Fiorentina, Firenze 1981, 182–184. U pastoralnim poslanicama susrećemo diferencijaciju: đakoni (1 Tim 3,8–13; 2 Tim 4,5), nije im jasna funkcija; zbor prezbitera (1 Tim 4,14), koji predsjedaju ili upravljaju zajednicom (1 Tim 5,17; Tit 1,5) a također se bave Riječju i poučavanjem (1 Tim 5,17); nadziratelj-episcopos (1 Tim 3,2; Tit 1,7) koji poučava i upravlja (Tit 1,9; 1 Tim 3,2). Usp. SCHILLEBEECKX, E., Il ministero nella Chiesa, 30–31.

²² Usp. GRELOT, P., Le ministère de la nouvelle alliance, Paris 1967, 78–85.

²³ „Ostaje jasno da je novozavjetna služba određena riječju: ona je odgovorna služba Riječi.“ RATZINGER, J., Il nuovo popolo di Dio. Questioni ecclesiologicalhe, Queriniana, Brescia 1971, 123.

²⁴ Budući da je euharistija strukturirana po uzoru na židovsku molitvu birkat ha'mazon, koja ima za predsjedatelja kućedomaćina, zaključiti je da i njoj predsjedava kućedomaćin, voditelj zajednice koja se skuplja u njegovoj kući. Usp. SCHILLEBEECKX, E., Il ministero nella Chiesa, 46; također slijedeću biblijsku.

²⁵ Usp. BORI, P. C., La Chiesa primitiva, Queriniana, Brescia 1977, 77–169, gdje donosi mnoge ranokršćanske tekstove, koji govore o službama u Crkvi. Zatim COLSON, J., Les fonctions ecclésiales aux deux premiers siècles, Paris 1956; NAUTIN, J., L'évolution des ministères au II° et au III° siècle, u: Revue de Droit Canonique 23 (1973) 47–58. U Didahe je vidljiv razvoj od apostola, proroka i učitelja – svi putujući karizmatici – k episkopima i đakonima koji se ustaljuju najvjerojatnije zbog krize onih prvih te postaju nosioci proročko-propovjedničke službe. Didahe spominje također nedjeljnu euharistiju koja ima jednog predsjedatelja. Identifikacija predsjedatelja euharistije s upraviteljem zajednice, te borba protiv hereza pridonosi prijelazu od kolegijalne k monarhičkoj upravi s jednim biskupom na čelu zajednice, okruženim prezbiterima i đakonima. Ova situacija je jasna već u II. st., osobito iz spisa Ignacija Antihijskog. Usp. BORI, P. C., La Chiesa primitiva, 27.

²⁶ „Ako je riječ o tome što je najnužnije i dovoljno da bi Crkva postojala kao Crkva Isusa Krista, rekli bismo: služba svećeništva u obliku apostolskog naslje-

Rima, Petrova nasljednika. Apostolski, odnosno biskupski zbor strukturira Crkvu.²⁷ I premda je cijela Crkva apostolska, zbor biskupa je nosilac posebnog apostolskog poslanja, funkcije i brige za čistoću Riječi, dok Petrov nasljednik ima brigu oko sveopćeg pravilnog zajedništva u Crkvi. Sve različite službe u Novom zavjetu proizlaze iz apostolske brige za što boljim i efikasnijim ostvarenjem njihova poslanja. Službe su promjenljive, ostaje nepromjenljivo apostolsko poslanje koje Crkva ima izvršiti.

2. POSTAPOSTOLSKO DOBA

U postapostolsko doba Crkva ostvaruje ovu apostolsku zadaću kroz trostruku ustaljenu službu: biskup-prezbiter-đakon. Svaka je od tih triju službi već početkom III. stoljeća nazvana „redom”.²⁸ Riječ je zapravo o jednoj stupnjevitostvarnosti: biskupski red je „primitium sacerdotii” ili „summum sacerdotium”, prezbiteri „secundi meriti manus”, tj. red drugoga stupnja²⁹, dok je đakonat „in ministerio episcopi”. Biskup, odnosno biskupski zbor, ostaje nositelj apostolskog poslanja a prezbiteri i đakoni su im suradnici kako bi to poslanje bilo ispunjeno. Teologija prezbiterata, koja ima svoj temelj u apostolskom poslanju, očita je u najstarijoj konsekracijskoj molitvi ređenja prezbitera u Hipolitovoj „Apostolskoj tradiciji” a razrađena je u „Veronskom sakramentaru”, te je kao takva dospjela do naših dana.

a) Hipolitova „Apostolska tradicija”

Hipolitovoj konsekracijskoj molitvi prethodi uvod u kojem se napominje kako se redi prezbiter: „A kad se redi prezbiter, biskup praćen prezbiterima, položi ruku na njegovu glavu i kaže — na način kako smo već prije rekli za biskupa — moleći i govoreći.” Zatim slijedi sama molitva:

„Bože i Oče Gospodina našega Isusa Krista, svrni pogled na ovog svoga slugu i udijeli mu Duha prezbiterke milosti i savjeta, da pomogne i upravlja tvojim narodom srcem čistim, kao što si svrnuo pogled na narod svoga izabranja i naredio Mojsiju da izabere prezbitere, koje si ispunio svojim Duhom, darovanim služi svome. A

sada, Gospodine, podaj da nikada u nama ne uzmanjka Duha tvoje milosti i učini nas dostojnima tebi vjerno služiti u jednostavnosti srca, hvaleći te po Sinu tvome Isusu Kristu, po ko-

da, tj. biskupski zbor, s Petrom na čelu. On strukturira Crkvu.” CONGAR, Y., *Ministeri e comunione ecclesiale*, 44.

²⁷ Usp. LYONNET, S., *I fondamenti scritturistici della collegialità episcopale*, u: BARAUNA, G. (ed.), *La costituzione gerarchica della Chiesa*, 99–115; RAHNER, K.—RATZINGER, J., *Episcopato e primato*, Morcelliana, Brescia 1966.

²⁸ Usp. BOTTE, B., *La Tradition Apostolique*, br. 2, str. 4 = biskupi; br. 7, str. 20 = prezbiteri; br. 8, str. 22 = đakoni. U starorimskoj terminologiji „ordo” ima značenje pripadnosti određenoj socijalnoj klasi ili staležu. Senatori predstavljaju „ordo superior”. Između njih i naroda je „ordo equestre”. U tom smislu *ordinatio* znači ulaz u određeni red, a upotrebljavan je osobito kod imenovanja pojedinih imperijalnih funkcionara. Tertulijan će prvi uvesti ovu terminologiju na kršćansko područje, te će *ordo* biti po njemu lista biskupa koji nasljeđuju jedan drugoga. Ciprijan sistematizira te *ordo* znači: a) kanonsku instituciju jednog kršćanina u zbor službenika; b) milost koju Bog daje da bi se mogla služba izvršiti. Od konstantinovskog vremena *ordinatio* znači ulazak u red klera što donosi viši položaj s obzirom na kršćanski puk. Izrazom *ordinatio* označava se u V. st., počevši od sv. Jeronima, polaganje ruku na klerika. Hugo od Sv. Viktora, umjesto *ordo* upotrebljava „*sacramentum ordinis*”. Usp. JOUNEL, P., *Le ordinazioni*, u: *La Chiesa in preghiera*, 511–513; SCHILLEBEECKX, E., *Il ministero nella Chiesa*, 28 nota 14; 57–59.

²⁹ U govoru o službama NZ ne upotrebljava izraz „svećenik”. Riječ *hieruus* upotrebljava za starozavjetne ili poganske svećenike (Dj 14,13) i primjenjuje je također na Krista (usp. Posl. Hebrejima) i na vjernike (1 Pt 2,9). Budući da se izraz „svećenik” niti jednom ne upotrebljava da bi se označile službe u NZ, znači da je odsutnost te riječi intencionalna. Dakako da se ne samo na Isusovu nego i na liku apostola mogu pronaći elementi svećeničkog, ukoliko su ovi spremni žrtvovati život i učiniti da cijela njihova egzistencija bude liturgija, te se može govoriti o „svećeništvu Duha” za razliku od starog „svećeništva slova”, gradeći na ovim elementima svu teologiju svećeništva NZ, kako to čini Galot. J. u svojoj knjizi: *Teologia del sacerdozio*. Takav govor međutim odudara od prvotne tradicije, te ga ne upotrebljava niti II. vat. sabor. U III. st. ovaj se naziv počinje upotrebljavati ponajprije za biskupe i to alegorijski u vezi sa starozavjetnim svećeništvom. Kako prezbiter već od IV. st. zamjenjuje biskupa-svećenika u upravi i vođenju pojedinih mjesnih zajednica te u slavljenju euharistije, i oni su nazvani „*sacerdotes*”. U IV. i V. st. gotovo se redovito naziva prezbitere „*sacerdotes secundi ordinis*” ili „*munus secundi meritis*”. Usp. SCHILLEBEECKX, E., *Il ministero nella Chiesa*, 66–67, osobito bilj. 20; 73–74.

jem nek ti je slava i moć Ocu i Sinu s Duhom Svetim u svetoj Crkvi i sada i u vijeke vjekova. Amen.”³⁰

Ponajprije u uvodu konsekracijske molitve biskup se pojavljuje na čelu prezbitarija, te zajedno s prezbitarima polaže ruke na ređenika. U uvodu ređeničke molitve za đakone se kaže da na njih polaže ruke samo biskup, jer oni ne ulaze u zbor prezbitara niti imaju dijela na zajedničkom Duhu prezbitara.³¹ Polaganje ruku prezbitara na ređenika ima dakle značenje pristanka i prihvaćanja novog člana u njihov zbor. Uvodne napomene ne spominju ništa o izboru ili pristanku sa strane naroda, no pretpostaviti je da je postupak za prezbitara isti kao što je predviđen za biskupa.³² To potvrđuju drugi dokumenti iz tog vremena.³³

Konsekracijska molitva ima elemente *epikleze* (zaziv Duha na ređenika) i *anamneze* (spomen Mojsija i izbor staraca), koji nisu šire razvijeni. U epiklezi biskup moli Duha milosti i savjeta³⁴, te karizmu potrebnu za izvršavanje prezbiterske službe. Anamnezom Mojsija (Br 11,17–25), koji uspostavlja sedamdesetoricu staraca da pomognu u upravljanju narodom, obdareni istim Duhom kojim i Mojsije, predstavlja se biskupa kao nosioca punine svećeničkog Duha³⁵, a prezbitere kao dionike tog istog Duha. Prezbitar ima funkciju pomoći u upravljanju narodom.³⁶ Molitva ništa ne govori o prezbiterskom odnosu prema Euharistiji. Valja istaći da u prednicejsko vrijeme prezbitari redovito ne predsjedaju euharistiji, ali s biskupovom dozvolom mogu ga zamijeniti u gotovo svim njegovim funkcijama, pa i u predsjedanju euharistiji.³⁷

Može se zaključiti da je po Hipolitovoj konsekracijskoj molitvi prezbitar određen *ekleziološki* i *pneumatološki-karizmatički*: izabran od Crkve i uspostavljen u službu po Duhu Svetom, pomaže biskupu u upravljanju Crkvom kao suradnik u njegovu apostolskom poslanju.

b) „Veronski sakramentar“

Elementi koji su u Hipolitovoj konsekracijskoj molitvi tek natuknuti, razrađeni su u istoj molitvi „Veronskog sakramentara”.³⁸ „Veronski sakramentar” donosi tri konsekracijske mo-

30 „Cum autem presbyter ordinatur, imponat manum super caput eius episcopus, contingentibus etiam praesbyteris, et dicat secundum ea que praedicta sunt, sicut praediximus super episcopum, orans et dicens: Deus et pater domini nostri Iesu Christi, respice super seruum tuum istum et impartire spiritum gratiae et consilii praesbyteris ut adiubet et gubernet plebem tuam in corde mundo, sicuti respexisti super populum electionis tuae et praecepisti Moysi ut elegeret praesbyteros quos replesti de spiritu tuo quod tu donasti famulo tuo. Et nunc, domine, praesta indeficienter conseruari in nobis spiritum gratiae tuae et dignos effice ut credentes tibi ministremus in simplicitate cordis, laudantes te per puerum tuum Christum Iesum, per quem tibi gloria et uirtus, patri et filio cum spiritu sancto in sancta ecclesia et nunc et in saecula saeculorum. Amen.” BOTTE, B. (ed.), La Tradition Apostolique, br. 7, str. 20–22.

31 Usp. BOTTE, B. (ed.), o.c., br. 8, str. 22–24.

32 „Episcopus ordinatur electus ab omni populo, quique cum nominatus fuerit et placuerit omnibus, conveniet populum una cum presbyterio et his qui praesentes fuerint episcopi, die dominica.” BOTTE, B. (ed.), o.c., br. 2, str. 4.

33 Usp. JOUNEL, P., Le ordinazioni, u: MARTIMORT, G. (ed.), La Chiesa in preghiera, 515.

34 Duh je nazvan „penuma charitos kai symbolias”. Duh savjeta (symbolias) jest posebni dar potreban prezbitaru da bi mogao izvršiti službu biskupova savjetnika u donošenju odluka s obzirom na upravljanje narodom Božjim. Po Ignaciju Antiohijskom prezbitari su „sinedrion”, savjetnici biskupa. Usp. LE-CUYER, J., Episcopat et presbyterat dans les écrits d’Hippolyte de Rome, u: Recherches de Science Religieuse 41 (1953) 42–43.

35 Po Hipolitovoj konsekracijskoj molitvi za biskupe, biskup prima apostolski „principalis Spiritus”, „Spiritus primatus sacerdotii”, a funkcija mu je „pascere gregem sanctam”, „offerre dona sancta ecclesiae”, „habere potestatem dimittere peccata”. Usp. BOTTE, B. (ed.), o.c., br. 3, str. 8.

36 U konsekracijskoj molitvi za biskupe navedena je trostruka služba biskupa. (Usp. prethodnu bilješku.) Moglo bi stoga izgledati neobično da se prezbitaru kao suradniku biskupovu dodjeljuje samo funkciju pomoći u upravljanju narodom. No, valja imati na umu da Hipolit ne donosi gotove formule koje treba recitirati, nego samo shemu koju formulira svatko po svojoj sposobnosti a uvjet je „quod sanum est in orthodoxia”. BOTTE, B. (ed.), o. c., br. 9, str. 28. Usp. BRANDOLINI, L., L’evoluzione storica dei riti dell’ordinazione, u: De Ordinatione Diaconi, Presbyteri et episcopi, 72. Može se stoga pretpostaviti da je prezbitar suradnik biskupu u njegovoj cjelokupnoj službi.

37 Usp. SCHILLEBEECKX, E., Il ministero nella Chiesa, 66–67; TATEO, R., Introduzione, u: IPPOLITO DI ROMA, La Tradizione apostolica, Ed. Paoline, Roma 1979², 35.

38 Usp. bilj. 3. Smatra se da ova konsekracijska molitva za prezbitere potječe s konca IV. ili početka V. st. te da bi joj autor mogao biti papa Leon Veliki. Usp. GY, P.M., La théologie des prières anciennes

litve: đakonsku, prezbiterku i biskupsku, spominjući u đakonskoj da je riječ o *tri stupnja službe*.³⁹ Susrećemo jasnu teologiju po kojoj je episkopat „summi sacerdotii ministerium”⁴⁰, prezbiteri „cooperatores ordinis episcoporum”⁴¹ a đakonat „opus ministerii episcopi”⁴². Službe imaju razne nazive: „honor”, „dignitas”, „meritum”, „gradus”, „munus”, „officium”, „ministerium”. Svi stupnjevi službe imaju svoj izvor u Bogu Ocu te je on ujedno i temelj njihova jedinstva.

Posvetna molitva ređenja prezbitera u „Veronskom sakramentaru” jasno je strukturirana i sastoji se od *anamneze* Staroga i Novoga zavjeta te od *epikleze* – zaziva Duha na ređenika. Slijedimo sadržaj molitve po spomenutim dijelovima.

Anamneza Staroga i Novoga zavjeta

„Gospodine, Sveti Oče, svemogući vječni Bože, djelitelju svih časti i svakog dostojanstva koji tebi služe; ti sve usavršavaš i jačaš, po tebi razumna narav uvijek napreduje onim redom što si ga ti mudro postavio. Od tebe su svećenički stupnjevi i levitske službe, ustanovljeni u otajstvenim znakovima. Kad si postavio vrhovne svećenike da upravljaju narodom, izabrao si na pomoć njihovu zboru i njihovu djelu ljude nižeg reda i drugog dostojanstva. Tako si u pustinji na sedamdesetoricu razboritih muževa protegnuo Mojsijev Duh, kako bi njihovom pomoću u narodu lako upravljao nebrojenim mnoštvom. Tako si na Eleazara i Itmara, sinove Aronove, prenio obilje očinske punine, da bude dosta svećenika za prinošenje spasonosnih žrtava i za češće vršenje službe Božje. Tim si promislom, Gospodine, kao pratioce apostolima pridružio učitelje vjere, po kojima su napunili sav svijet drugim propovjednicima. Stoga, molimo, Gospodine, pruži tu pomoć i našoj slabosti, jer što smo slabiji, to ih više trebamo.”⁴³

Uvod u molitvu otvara kozmičku viziju povijesti spasenja, gdje sve stvoreno Božjim promislom i inicijativom raste prema svojoj savršenosti kroz čovjeka. U toj službi nalaze se i različiti stupnjevi službe u Crkvi. Služeći se starozavjetnim figurama, povezujući ih s Novim

pour l'ordination des évêques et des pretres, u: *Revue de science Philosophique et Theologique* 58 (1974) 606; KLEINHEYER, B., *Die Priesterweihe im römischen Ritus. Eine liturgiehistorische Studie*, Trier 1962, 69–71.

³⁸ Za izgradnju Crkve Bog je ustanovio „sacri muneris seritatem trinis gradibus ministrorum”. MOHLBERG, C. L. (ed.), *Sakramentarium Veronense*, 120. U Sakramentaru se ne pojavljuje riječ „ordinatio” kao u Hipolitovoj „Apostolskoj tradiciji”, nego za biskupe stoji „consecratio episcoporum”, za prezbitere „consecratio presbyteri” a za đakone „benedictio super diaconos”. Čini se da su izrazi: benedicere, consecrare i ordinare sinonimi. Usp. GY, P. M., *Reflexions sur le vocabulaire antique du Sacerdoce chretien*, u: AA. VV., *Etudes sur le sacrement de l'ordre*, Paris 1957, 130. Nema spomena o polaganju ruku. Valja međutim znati da je sakramentar skup liturgijskih molitava a tzv. ordines donosi ritual. Međutim, najstariji latinski red ređenja (izuzev Hipolitov) prezbitera iz VIII. st., kojega nalazimo u „Ordo” 34 (usp. ANDRIEU, M. (ed.), *Les Ordines Romani du haut moyen age*, vol. III, Louvain 1951, 606) ne govori o polaganju ruku. Neki autori (kao Andrieu) pretpostavljaju polaganje ruku, dok drugi (kao C. Vogel) smatraju da ono ne postoji u doba kad nastaje „Veronski sakramentar”. Schillebeeckx se priklanja mišljenju Vogela, držeći da je bitno za sakramentalnost reda izbor i poslanje sa strane kršćanske zajednice, a polaganje ruku bilo bi sekundarno. U prilog svog mišljenja navodi također 6. kanon Kalcedonskog sabora (451), koji proglašava ništavnim ona ređenja (premda učinjena polaganjem ruku) gdje ređenik nije vezan za neku određenu zajednicu. Usp. SCHILLEBEECKX, E., *Il ministero nella Chiesa*, 56–57; 71.

⁴⁰ MOHLBERG, C. L. (ed.), o. c., 119.

⁴¹ MOHLBERG, C. L. (ed.), o. c., 122.

⁴² MOHLBERG, C. L. (ed.), o. c., 121.

⁴³ Domine, sancte pater, omnipotens aeternae deus, honorum omnium et omnium dignitatum quae tibi militant distributor; per quem proficiunt uniuersa; per quem cuncta firmanantur, amplificatis semper in melius naturae rationabilis incrementis per ordinem congrua ratione dispositum. Unde sacerdotales gradus et officia leuitarum sacramentis mysticis instituta creuerunt; ut cum pontifices summos regendis populis praefecisses, ad eorum societatis et operis adiumentum sequentis ordinis uiros et secundae dignitatis elegeris. Sic in heremo per septuaginta uiros prudentium mentes Mose spiritum propagasti; quibus ille adiutoribus usus in populo, innumeras multitudines facile gubernauit. Sic in Eleazaro et Ithamar, filiis Aharon, paternae plenitudinis abundantiam transfudisti, ut ad hostiam salutes et frequentiores officii sacramenta sufficeret meritum sacerdotum. Ac prouidentia, domine, apostolis filii tui doctores fidei comites addidisti, quibus illi orbem totum secundis praedicatoribus impleuerunt. Quapropter infirmitati quoque nostrae, domine, quaesumus, haec adiuuenta largire, qui quanto magis fragiliores sumus, tanto his pluribus indigemus.” MOHLBERG, L. C. (ed.), *Sakramentarium Veronense*, 121–122.

zavjetom, molitva ocrtava funkciju i lik prezbitera. Tri anamneze – dvije starozavjetne i jedna novozavjetna – žele osvijetliti trostruku službu prezbitera.⁴⁴

Prva starozavjetna anamneza podsjeća na Mojsija i izbor sedamdesetorice (Br. 11, 16–17; 24–25) te je ista kao i u Hipolitovoj konsekracijskoj molitvi. Mojsije, po naredbi Gospodnjoj, ima sabrati sedamdesetoricu staraca, dovesti ih u šator Saveza, gdje sam Bog uzima od Duha Mojsijeva i stavlja ga na starce, kako bi bili osposobljeni nositi teret uprave narodom. Duh je dakle dan Mojsiju i starcima za upravljanje narodom. Mojsije i starci figura su biskupa i prezbitera.⁴⁵ Bog je inicijator koji svome narodu daje Mojsija – odnosno biskupe – kao vođe. Njihova funkcija ima karizmatički karakter, efekt je dara Duha kojega Otac daje. Starci – odnosno prezbiteri – imaju udjela na istom Duhu, da bi bili osposobljeni pomoći Mojsiju – odnosno biskupu – u upravljanju narodom. Po anamnezi Mojsije–starci, prva funkcija prezbitera sastoji se dakle u suradništvu s biskupom u *upravljanju narodom Božjim*, snagom istoga dara Duha, kojega biskup ima u punini a prezbiter na njemu participira.⁴⁶

Druga starozavjetna anamneza odnosi se na Arona i njegove sinove. Bog odabire i po Mojsiju posvećuje Aronove sinove da budu na pomoć Aronu u njegovoj svećeničkoj službi (Izl 9; Lev 8). Punina svećeničke milosti je u Aronu a Bog, koji je izvor te milosti, daje da njegovi sinovi imaju udjela u njoj, kako bi bilo dovoljno onih koji mogu često vršiti službu Božju. Aron, vrhovni svećenik u svom narodu, figura je biskupa, vrhovnog svećenika u Crkvi. Sinovi Aronovi, svećenici nižega reda, tip su prezbitera, svećenika drugoga stupnja, po udjelu na punini biskupskog svećeništva. Liturgijska služba žrtvovanja, koju vrši izraelsko svećeništvo, tip je liturgijske službe ministerijalnog svećeništva Novoga zavjeta, koja dosiže svoj vrhunac u slavljenju euharistije. Tako je ocrtana druga funkcija prezbitera, da participirajući na milosti biskupskog svećeništva, vrši *liturgijsku službu* Novoga zavjeta.⁴⁷

Treća anamneza je novozavjetna te spominje apostole kojima Isus daje suradnike, učitelje vjere, da ih pomognu u njihovoj službi pro-

povijedanja Evandjelja. Valja uočiti nekoliko smjerova na koje upućuje ova anamneza. Ona se odnosi ponajprije na Dvanaesticu (Lk 9,1–5) i na sedamdeseticu (Lk 10,1–11) koje Isus šalje kao suradnike Dvanaestorice apostola. K tome ova anamneza uključuje spomen na izbor suradnika koje apostoli izabiru nakon Duhova. Zatim je očito da je ona u vezi s prvom starozavjetnom anamnezom, koja predstavlja Mojsijā i sedamdeset staraca njegovih suradnika. Budući da u sebi objedinjuje i prve dvije starozavjetne, ova novozavjetna anamneza prilično je kompleksna. Osnovna joj je tvrdnja: Bog izabire suradnike apostolima, postavlja ih za učitelje, kako bi apostoli njihovom pomoću proširili Evandjelje do na kraj zemlje. Bog je, dakle, autor izbora prezbitera i njihova uspostavljanja u službu suradnika *propovijedanja* Evandjelja. Biskup je nositelj apostolskog proročkog poslanja a prezbiteri participiraju na njegovu poslanju.⁴⁸

Tri anamneze konsekracijske molitve za prezbitere u „Veronskom sakramentaru” figure su trostruke službe: kraljevske, svećeničke i proročke, koje prezbiter ima vršiti kao suradnik biskupskoga reda.⁴⁹ Treća novozavjetna anamneza uključuje dvije starozavjetne i predstavlja njihovo ispunjenje. Apostolsko evangelizatorsko poslanje u kojem im pomažu njihovi suradnici jest produžetak Kristova mesijanskog poslanja. Kako Krist u svakom času svoga života objedinjuje u jedno svoju kraljevsku, svećeničku i proročku službu, tako i apostoli-biskupi-prezbiteri dok evangeliziraju ostvaruju jedan jedinstveni ministerij Kristova kraljevskog, svećeničkog i proročkog djela.

44 Ovdje slijedimo uglavnom FERRARO, G., *Le preghiere di ordinazione al diaconato, al presbiterato e all'episcopato*, Ed. Dehoniane, Napoli 1977, 94–123.

45 Ovako tumačena tipologija Mojsija i staraca nalazi svoju potvrdu u Hipolitovoj „Apostolskoj tradiciji”, u djelima Filona Aleksandrijskoga, Origena, Augustina, Theodoretā Cirskog, itd. Usp. FERRARO, G., o. c., 99–100.

46 Usp. FERRARO, G., o. c., 94–101.

47 Usp. FERRARO, G., o. c., 101–108.

48 Usp. FERRARO, G., o. c., 109–123.

49 Usp. JOUNEL, P., *Le Ordinanze*, u: MARTI-MORT, G. (ed.), *La Chiesa in preghiera*, 531.

Epikleza je bitni dio konsekracijske molitve u kojoj se traži dar Duha da osobu, izabranu za prezbitera (institucionalni elemenat) osposobi za vršenje njezine službe (karizmatički elemenat). „Veronski Sakramentar” ovako je formuliran:

„Daj, molimo, Oče, ovim svojim slugama dostojanstvo prezbitera. Obnovi u njihovim srcima Duha svetosti, da vrše službu drugoga stupnja, od tebe primljenu i da svojim ponašanjem budu primjer uzornoga života. Bili valjani suradnici našega reda. Svijetlio u njima svaki oblik pravednosti, da se dobrim vršenjem svoje službe pokažu vjerodostojnima te postignu nagradu vječnoga blaženstva.”⁵⁰

Valja uočiti da je i ovdje u epiklezi inicijator svega Otac. On je djelitelj dostojanstva prezbitera, on daje Duha svetosti koji osposobljuje za vršenje službe drugoga stupnja, za primjeren život, za suradništvo s biskupskim redom. 'Duh svetosti' iz epikleze treba staviti u vezu s Psalmom 51⁵¹, koji sav odiše Jeremijinom i Ezekijelovom teologijom novoga saveza i novog srca. Duh je Božji unutarnja snaga koja osposobljuje za novi savez te stvara novo srce. Duh svetosti u epiklezi je unutarnja snaga koja prenosi čovjeka u sferu Božje svetosti, osigurava zajedništvo s Bogom, potrebno za izvršavanje službe u koju se prezbiter upostavlja. U ovom preobražajnom djelovanju Duha valja tražiti temelj sakramentalnosti sv. reda.⁵²

Konsekracijska molitva ređenja prezbitera u „Veronskom sakramentaru” ne definira u čemu bi se sastojala *bit* prezbitera, nego jasno ocrta u čemu se sastoji njegova *funkcija*. Iz nje proizlazi ponajprije da se prezbiterska služba ne može shvatiti ako se ne stavi u odnos s biskupskom službom. Posebno se doima stalno inzistiranje molitve na činjenici da su prezbiteri službenici „sequentis ordinis”, „secunde dignitatis”, „secundi meritis”, „cooperatores ordinis nostri = episcopalis”, pridruženi su biskupu „operis adiumentum”. Trostruka anamneza predstavlja trostruku službu koja se vrši u dva stupnja: u najvišem i nižem. Ista je trostruka služba koju imaju vršiti biskup i prezbi-

ter, no ovaj drugi uvijek u ovisnosti i u suradnji s biskupom.⁵³ To sažima epikleza kad pri koncu kaže: „Bili valjani suradnici našega (tj. biskupskoga) reda.”

Ova teologija prezbitera slijedi osnovnu liniju Novoga zavjeta, gdje su apostoli nosioci

⁵⁰ „Da, quesumus, pater, in hos famulos tuos presbyterii dignitatem. Innoua in uisceribus eorum spiritus sanctitatis. Acceptum a te, deus, secundi meriti munus obtineant, censuramque morum exemplo suae conuersationis insinuent. Sint probi cooperatores ordinis nostri. Eluceat in eis totius forma iustitiae, ut bonam rationem dispensationis sibi creditae redditori, aeternae beatitudinis praemia consequantur.” MOHLBERG. L. C. (ed.), Sacramentarium Veronense, 122.

⁵¹ Hipolitova posvetna molitva za biskupe (usp. BOTTE, B. (ed.), La Tradition Apostolique, br. 3, str. 8) moli dar Duha upravljanja (spiritus principalis – pneuma hegemonikon), također iz Ps. 51,14. (Za njegovo značenje usp. BOTTE, B., „Spiritus principalis”. Formule de l'ordination episcopale, u: Notitiae 10 (1974) 410–411). Od tri versa psalma 51, 12–14, dva su ukomponirana u posvetnu molitvu prezbitera u „Veronskom sakramentaru”, a jedan u biskupsku u molitvu Hipolitove „apostolske tradicije”. Na temelju ova dva versa: „Čisto srce stvori mi Bože, i duh postojan o b n o v i u m e n i. Ne odbaci me od lica svojega i svoga s v e t o g d u h a ne uzmi od mene” (Ps. 51, 12–13), prezbiterska molitva traži Oca: „innova in visceribus eorum Spiritum sanctitatis”.

⁵² Budući da polaganje ruku ima također epikletički karakter, te ono zajedno s epikletičkim djelom konsekracijske molitve, po apostolskoj konstituciji Pija XII. „Sacramentum ordinis”, u: Acta Apostolicae Sedis 40 (1948) 6, čiju nauku službeno potvrđuje i proglašava Pavao VI. u apostolskoj konstituciji „Pontificali romani” od 18. 6. 1968, kojom proglašava obnovljeni red ređenja (Usp. Pontificale Romanum ex Decreto sacrosancti Oecumenici concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. De Ordinatione Diaconi, Presbyteri et Episcopi, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1968, 9–10), spada na bit sakramenta sv. reda.

⁵³ Neki autori smatraju da se ovo naglašavanje ovisnosti i drugotnosti prezbitera najvjerojatnije događa vremenu u kojem molitva nastaje, kada se đakoni bore za premoć nad prezbiterima. Molitva pridaje prezbiterima iste funkcije koje ima i biskup u ovisnosti o njemu te stavlja izvan diskusije superiornost prezbitera nad đakonima. Usp. FERRARI, G., o.c., 130. Treba međutim naglasiti da je ova teologija prezbitera prisutna i u Hipolitovoj „Apostolskoj tradiciji”, gdje sigurno nije plod kontroverzije đakona i prezbitera. Usp. također INNOCENTIUS, Ep. ad Decentium episcopum, u: PL 20,554, gdje tvrdi da prezbiteri ne posjeduju „pontificatus apicem”, ali su svejedno pravi svećenici, premda drugoga reda – „secundi sacerdotes”.

poslanja koji, da bi ga mogli ispuniti, biraju suradnike čineći ih dionicima svoje službe. Na toj istoj liniji nalazi se i Hipolitova „Apostolska tradicija”. Budući da je konsekracijska molitva „Veronskog sakramentara” bila upotrebljavana bez prekida u liturgiji latinske Crkve od VI. st. pa sve do danas, iznenađuje da je službena teologija prezbitera išla drugim putem, ne koristeći ovaj tekst kao „locus theologicus”. Iz posvetne molitve đakona, prezbitera i biskupa Hipolitove „Apostolske tradicije” i „Veronskog sakramentara” proizlazi da *episkopat, prezbiterat i đakoniat* sačinjavaju tri stupnja sv. reda. Srednjovjekovna teologija, koja je ušla i u kanon 949 staroga Kodeksa, govori međutim o *prezbiterima, đakonima i subđakonima*, kao o višim redovima, uopće ne spominjući episkopat.⁵⁴ Hipolitova „Apostolska tradicija” ima *polaganje ruku* i *epikletičku molitvu* kao bitne dijelove ređenja, a isto se može reći i za „Veronski sakramentar”.⁵⁵ Srednjovjekovna teologija, međutim, kanonizirana dekretom „Pro Armenis” na Firentinskom saboru iz 1493, smatra da se predavanjem kaleža s vinom i patene s hostijom (*traditio instrumentorum*) podjeljuje sakrament reda.⁵⁶

II. vatikanski sabor nadilazi tu teologiju i vraća se izvornoj tradiciji, čije smo glavne linije susreli u molitvi prezbiterskog ređenja u „Veronskom sakramentaru”, zadržavajući tu istu molitvu i u obnovljenom redu ređenja.⁵⁷

3. II. VATIKANSKI SABOR

Definirajući službu i lik prezbitera II. vatikanski sabor polazi od *poslanja* Krista i apostola. Krist je poslan od Oca, on šalje apostole, oni biskupe kao svoje nasljednike, a biskupi prezbitere kao svoje suradnike.⁵⁸ U „Lumen gentium” Sabor tvrdi: „Krist, kojega je Otac posvetio i poslao na svijet (Iv 10,36), učinio je preko svojih apostola dionicima svoga posvećenja i poslanja njihove nasljednike, to jest biskupe, koji su zakonito povjerali u različitom stupnju dužnost svoje službe različitim osobama u Crkvi.”⁵⁹ Što se tiče službe prezbitera Sabor je još jasniji u „Presbyterorum ordinis” kad kaže: „Krist je, poslavši apostole, kao što je njega samoga poslao Otac, po istim aposto-

lima učinio dionicima svoga posvećenja i poslanja njihove nasljednike biskupe. Zadatak njihove službe je u nižem stupnju predan prezbiterima, da bi, uspostavljeni u red prezbitera, bili suradnici biskupskoga reda, kako bi se pravilno izvršavalo apostolsko poslanje povjereno od Krista.”⁶⁰

Upada u oči ponajprije činjenica da Sabor ne upotrebljava juridički rječnik (*potestas ordinis* i *potestas iurisdictionis*), nego se izražava biblijskim terminima „posvećenja” i „slanja”.⁶¹

54 „...nomine ordinum maiorum vel sacrorum intelliguntur presbyteratus, diaconatus, subdiaconatus.” Codex Iuris Canonici, Typis Polyglottis Vaticanis 1948, kanon 949, str. 316.

55 Za polaganje ruku usp. gore bilj 39.

56 „Sextum est sacramentum ordinis, cuius materia est illud, per cuius traditionem confertur ordo: sicut presbyteratus traditur per calicis cum vino et patenae cum pane porrectionem... Forma talis est: 'Accipe potestatem offerendi sacrificium in Ecclesia pro vivis et mortuis, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti'.” DS 1326.

57 Izostavljen je zadnji moralno-asketski dio molitve: „Eluceat in eis...”, a dodano: „Ut verba Evangelii usque ad extremum terrae perveniant et nationum plenitudo, in Christo congregata, in unum populum Dei sanctum convertatur.” Pontificale Romanum instauratum, 92. Time je jasnije naznačen eklezijalni karakter prezbitera.

58 Izvorna tradicija ne smješta govor o crkvenim službama u okvir Isusove Posljednje večere nego na liniju Isusova povijesno-spasenjskog poslanja. Tako već Prva poslanica Korinćanima Klementa Rimskog s konca I. st. tvrdi: „Apostoli su poslani od Gospodina Isusa Krista donijeti Radosnu vijest. Isus Krist je poslan od Oca. Krist dakle dolazi od Oca, apostoli od Krista[...] Propovijedajući po selima i gradovima potvrđivahu u Duhu Svetom njihove prvake i postavljahu ih za biskupe i đakone budućih vjernika.” DS 101. Usp. BORI, P. C., La Chiesa primitiva, 86.

59 LG, 28; usp. SC, 6.

60 PO, 2.

61 Usp. PHILIPS, G., La Chiesa e il suo mistero nel Concilio Vaticano II, vol. I, Jaca Book, Milano 1975, 313–314; SCHILLEBEECKX, E. Il ministero nella Chiesa, 101–102. Na taj način, barem terminološki, ispunila se želja nadbiskupa mons. Parente, relatora za čl. 22 do 27 Konstitucije LG, koji je 1964. u saborskoj dvorani rekao da se Sabor treba vratiti teološkim pojmu Crkve i njezinih službi, da bi tako bio u skladu s otačkom tradicijom, za razliku od juridičkog pojma, prevladalom u Crkvi od 11. st. Usp. LENGELING, E. J., Teologia del sacramento dell'Ordine nei testi del nuovo rito, u: Rivista Liturgica 56 (1969) 44.

Temelj episkopata-prezbiterata jest *posvećenje* za *poslanje* koje imaju izvršiti. Sabor se ne trudi pronaći točan čas ustanove episkopata-prezbiterata, nego jasno kaže gdje je *izvor* svih službi: u Kristovu posvećenju i poslanju od Oca. Zatim precizira *stupnjeve* crkvene službe: „Tako crkvenu od Boga ustanovljenu službu vrše u raznim stupnjevima oni koji se već u starini zovu biskupima, prezbiterima, đakonima.”⁶² Tridentski se sabor ograničio definirati da je hijerarhija ustanovljena od Boga (ordinatione divina) a ostaje nesiguran s obzirom na službe koje ju sačinjavaju, tvrdeći da se ona sastoji od biskupa, svećenika i službenika.⁶³ II. vatikanski sabor je izričitiji kad kaže da se služba od Boga ustanovljena vrši u tri stupnja: episkopat, prezbiterat i đakonat.⁶⁴ Unutar ove trostruke službe episkopat je definiran kao punina sakramenta Reda, koja se i liturgijskim običajem Crkve i glasom svetih Otaca zove najviše svećeništvo, vrhunac svete službe.⁶⁵ Prezbiter je „suradnik”⁶⁶, „pomoćnik” biskupa⁶⁷. Pod njegovim je autoritetom, participira na njegovu svećeništvu i poslanju⁶⁸, te sačinjava s njime jedan prezbiterij.⁶⁹ Đakoni predstavljaju treći stupanj sv. reda⁷⁰ i vrše svoju službu u nižem stupnju hijerarhije te su po sakramentalnoj milosti i po polaganju ruku u zajedništvu s biskupom i njegovim prezbiterijem.⁷¹

Ovisnost prezbitera o biskupu i participacija na punini njegova reda i poslanja ne želi reći da je prezbiter u službi biskupa. On služi Kristu i Crkvi, Tijelu njegovu, kao i sam biskup. U tom smislu Sabor tvrdi: „Služba prezbitera, jer je povezana s biskupskim redom, učestvuje u autoritetu kojim sam Krist svoje tijelo izgrađuje, posvećuje i upravlja.”⁷² Po poslanju koje primaju od biskupa prezbiteri se postavljaju u službu Kristu: „Prezbiteri se naime po svetom ređenju i poslanju što ga primaju od biskupa promiču da služe Kristu Učitelju, Svećeniku i Kralju. Oni su dionici njegove službe, po kojoj se ovdje na zemlji Crkva neprestano izgrađuje u Božji narod, Kristovo Tijelo i Hram Duha Svetoga.”⁷³

Valja uočiti da prezbiterat nije udioništvo samo na svećeništvu Kristovu nego i na njegovoj proročkoj i kraljevskoj službi.⁷⁴ Ponajpri-

je, svoje udioništvo na Kristovu *proroštvu-učiteljstvu* prezbiteri ostvaruju propovijedanjem Riječi. Prvenstveni je zadatak prezbitera kao suradnika biskupa, tvrdi Sabor, da svima naviješta Božje Evanđelje, izvršujući Gospodinu zapovijed: „Idite po svem svijetu, propovijedajte Evanđelje svakom stvorenju (Mk 16, 15).”⁷⁵ Naviještanje otajstva Isusova ima za cilj okupiti zajednicu vjernih, utemeljiti ili umnožiti narod Božji i utvrđivati ga u vjeri i obraćenju. Dioništvo na *svećeništvu* Kristovu prezbiter izvršuje kad u slavljenju otajstava

62 LG, 28.

63 DS 1776; Usp. Galot, J., *La teologia del sacerdozio*, 189–192.

64 Temelj ovoj koncilskoj teologiji postavio je Pijo XII. svojom apostolskom konstitucijom „Sacramentum ordinis” (Acta Apostolicae Sedis 40 /1948/ 5–7) gdje, slijedeći prvokršćansku tradiciju, govori o đakonatu, prezbiteratu i episkopatu kao o sakramentu sv. reda, ne ubrajajući subđakonat niti spominjući tzv. niže redove: Dosljedno tome, i slijedeći nauku II. vat. sabora, Pavao VI. će svojom pobudnicom „Ministeria quaedam” (Acta Apostolicae Sedis 64 /1972/ 529–534) potvrditi đakonat, prezbiterat i episkopat kao tri stupnja sakramenta sv. reda, ukinuti niže redove, zadržavajući s l u ž b e lektora i akolita kao korisne Crkvi, ostavljajući mogućnost ustanove i novih službi, prema potrebama mjesnih Crkava.

65 LG, 21.

66 „Cooperator” – dva puta u LG, 28; CD, 15; 27–30; 34; PO, 2; 4; AG, 39.

67 Usp. LG, 20; 28.

68 LG, 28.

69 LG, 28; CD, 28.

70 Usp. pobudnicu Pavla VI. „Sacrum Diaconatus Ordinem” od 18. 6. 1967. u: Acta Apostolicae Sedis 59 (1967) 697–704.

71 Usp. LG. 29. Koncil ostavlja po strani pitanje odnosa đakona prema prezbiterima i biskupu. Tvrdeći da se đakonu polažu ruke „ad ministerium”, ispušta riječ „episkopi” koju imaju stari tekstovi, sabor daje razumjeti da đakonat nije isključivo služba biskupu nego cijeloj zajednici. Usp. PISTOIA, A., *Note sulla teologia del nuovo rito delle Ordinanze*, u: *De Ordinatione Diaconi, Presbyteri et Episcopi*, 96.

72 PO, 2.

73 PO, 1.

74 O univerzalnom (zajedničkom) proroštvu i svećeništvu svih vjernih, za razliku od ministerijalnog, usp. DE SMEDT, E. J., *Il sacerdozio dei fedeli*, u: BARAUNA, G. (ed.), *Il popolo di Dio*, Vallecchi, Firenze 1968, 19–30; VAN LEEUWEN, B., *La partecipazione comune del popolo di Dio all'ufficio profetico di Cristo*, u: BARAUNA, G. (ed.), *Il popolo di Dio*, 31–56.

75 PO, 4.

(sakramenata) kao službenik predstavlja Krista „in persona”, koji u liturgijskim činima neprestano vrši djelo otkupljenja, čineći vjernike dionicima svoga vazmenog otajstva. Budući da euharistija „sadrži svekoliko duhovno dobro Crkve”⁷⁶, ona je vrhunac i izvor cjelokupnog njezina života⁷⁷ te su svi sakramenti k njoj usmjereni i sva djelatnost Crkve i prezbitera u nju se stječe. Konačno, vršeći službu Krista, *Glave i Pastira*, prezbiteri okupljaju, vode i upravljaju narod Božji kao braću koja su obdarena istim Duhom, prema dijelu vlasti koja im je od biskupa povjerena.⁷⁸

Budući da su sve tri službe Kristove upućene jedna na drugu i tvore jedno jedinstveno djelo otkupljenja, dokument treće sinode biskupa o ministerijalnom svećeništvu u doktrinarnim načelima govori da Kristovo svećeništvo ne bi smjelo biti promatrano odvojeno od njegove kraljevske i proročke službe. „Njegovo proročko propovijedanje potvrđeno čudesima svoj vrhunac dosiže u vazmenom otajstvu, što je najviša riječ božanske ljubavi kojom nam je Otac htio progovoriti. Na križu se Isus u najvećoj mjeri pokazao dobrim pastirrom koji vlastiti život daje za ovce da ih ujedini u jedinstvu koje u njemu ima svoj temelj (usp. Iv 10,15s; 11,52).”⁷⁹

Premda cijela Crkva, svi vjernici imaju udjela na Kristovu proroštvu, svećeništvu i kraljevstvu snagom krštenja, kako uči Sabor⁸⁰, prezbiter je po sakramentu reda pomazan Duhom Svetim i obilježen posebnim biljegom da bi mogao biti upriličen Kristu, Glavi Crkve, i djelovati u njegovo ime. „Presbyterorum ordinis” tvrdi: „...svećeništvo prezbitera... se podjeljuje onim posebnim sakramentom kojim se prezbiteri pomazanjem Duha Svetoga obilježuju posebnim biljegom i tako se upriličuju Kristu svećeniku da mogu djelovati u ime Krista koji je Glava Crkve.”⁸¹ Prezbiter naviještanjem Evanđelja, okupljanjem i vođenjem zajednice, odriješivanjem od grijeha a osobito predsjedanjem euharistiji, ponazočuje Krista, Glavu Crkve, Tijela njegova u vršenju njegova djela ljudskog otkupljenja i savršene proslave Božje.⁸²

Na taj način trostruka služba prezbitera o kojoj govore tri anamneze konsekracijske molitve „Veronskog sakramentara”, odnosno ob-

novljenog obreda ređenja prezbitera, nalazi svoje mjesto u službenom naučavanju sabora.⁸³

Prezbiteri postaju dionici trostruke Kristove službe po *sakramentu reda*: „Premda prezbiteri nemaju vrhunac pontifikata i u vršenju svoje vlasti ovise o biskupima, ipak su s njima spojeni svećeničkom čašću i posvećuju se po Sakramentu Reda, na sliku Krista vrhovnog i vječnog svećenika (usp. Heb 5,1–10; 7,24; 9,11–28), da propovijedaju Evanđelje i da pasu vjernike i da vrše službu Božju kao pravi sveće-

76 PO, 5.

77 Usp. SC, 10.

78 Usp. PO, 6.

79 III SINODA BISKUPA, Ministerijalno svećeništvo. Pravda u svijetu, (Dokumenti 35) KS, Zagreb 1972, 11.

80 Osobito u LG, 10–13; 34–36.

81 PO, 2. II. vatikanski sabor, govoreći o biljegu koji prezbiter prima u ređenju, potvrđuje nauku Tridenta (usp. DS 1609), no ni Trident ni II. vatikanski sabor ne kažu u čemu bi se sastojao biljeg, te postoje različita teološka tumačenja. J. Galot smatra da je biljeg ontološke vrijednosti jer zahvaća bit osobe, potpuno je mijenja u njezinim najdubljim sferama, čineći je novom – ne samo u njezinoj djelatnosti – nego u izvoru njezinih moći i sposobnosti. Usp. GALOT, J., *Teologia del sacerdozio*, 207–230; osobito 218. Schillebeeckx drži da dogmatsku vrijednost ima tvrdnja Tridenta i II. vatikanskog sabora samo s obzirom na o p s t o j n o s t biljega, a ne i tumačenje njegova značenja, koje sabori nisu dali. Zaključuje da bi pojam biljega u srednjovjekovnoj teologiji, kad je uveden, bila kategorija kojom se izražava starokršćansko poimanje trajnog veza koji postoji između službe i dara pneumatičko-ministerijalne karizme u Crkvi, jer već po 2 Tim 1,6 službenik prima ministerijalnu karizmu za služenje zajednici. Usp. SCHILLEBEECKX, E., *Il ministero nella Chiesa*, 108–109. Galotovo tumačenje biljega je na skolastičkoj individualnoj liniji, gdje je eklezijalni karakter prezbiterata i samog biljega vrlo nejasan. S druge pak strane Schillebeeckxovo pneumatološko-karizmatičko poimanje izražava eklezijalnu dimenziju prezbiterata i biljega, ali je u opasnosti umanjiti značenje vertikalne kristološke određenosti ovih stvarnosti. Bila bi zacijelo idealna sinteza i integracija između kristološko sakramentalne dimenzije reda i biljega, koje je skolastika shvaćala previše individualistički, te eklezijalne-pneumatološke dimenzije. No, čini se, da ova sinteza i integracija u današnjoj teologiji prezbiterata još nije uspjela. Usp. CONGAR, Y., *Implicazioni cristologiche e pneumatologiche dell'ecclesiologia del Vaticano II*, u: ALBERIGO, G. (a cura), *L'ecclesiologia del Vaticano II: dinamismi e prospettive*, 101–102.

82 Usp. SC, 7.

83 Istina je da Sabor u svom dogmatskom dijelu o prezbiteratu donosi više patrističke citate a tek u

nici Novoga zavjeta.”⁸⁴ Nema sumnje dakle da je prezbiterat sakrament, no Sabor ne kaže na koji se način on podjeljuje.⁸⁵ Nauku o trostrukom stupnju sakramenta reda te o materiji i formi sakramenta, koju je formulirao Pijo XII. u apostolskoj konstituciji „Sacramentum ordinis”⁸⁶, implicitno prihvaća također i II. vatikanski sabor. Na temelju ove konstitucije Pavao VI. u svojoj pobudnici „Pontificali Romani”⁸⁷ ne smatra bitnim za sakrament pružanje-doticanje instrumenata (traditio instrumentorum) kaleža i patene, nego biskupovo polaganje ruku u tišini (= materija) te epikletički dio konsekracijske molitve (=forma): „Daj, molimo, svemogućí Oče, ovim svojim slugama dostojanstvo prezbitera. Obnovi u njihovim srcima Duha svetosti, da vrše službu drugoga stupnja, od tebe primljenu i da svojim ponašanjem budu primjer uzornog života.”⁸⁸

Tako obnovljeni obred ređenja prezbitera uspostavlja prvokršćansku sakramentalnu gestu polaganja ruku uz epikletičku molitvu sa strane biskupa, kao bitnu za sakrament sv. reda.

parenetskom dijelu liturgijske (usp. LG, 26; PO, 7; 11; 13; 19; itd.) no, na taj način još više očituje blizinu, ili gotovo identičnost, između patrističke i liturgijske teologije prezbiterata „Veronskog sakramentara”.

⁸⁴ LG, 28; usp. PO, 2.

⁸⁵ U PO, 8 samo napominje da se jedinstvo prezbiterata, već od starih vremena, liturgijski izražava polaganjem ruku na ređenika svih prisutnih prezbitera, zajedno s biskupom, no ne kaže da ovo spada na bit sakramenta.

⁸⁶ Acta Apostolicae Sedis 40 (1948) 5–7.

⁸⁷ Acta Apostolicae Sedis 60 (1968) 369–373.

⁸⁸ Acta Apostolicae Sedis 60 (1968) 372. Usp. gore, bilj. 52.